

ратуре появляется новое многозначное понятие — дискурс. Под понятием «дискурс» чаще всего подразумевается сложное коммуникативное явление, которое наилучшим образом могло бы быть объяснено как «коммуникативное событие или коммуникативный акт» (Т. А. ван Дейк), включающий, кроме текста, и экстралингвистические факторы. Исследователи считают, что дискурс — это «речь, погруженная в социальный контекст» (А. Р. Усманова). Любой письменный текст понимается как подвид дискурса, так как информация может быть передана не только речевой деятельностью. Исследователи считают, что событие как составляющее нарратива может быть моментом даже в музыке и в визуальных, статичных искусствах (Й. Брокмейер). Таким образом, нарратив (текст, заключающий в себе рассказ о каком-либо событии) является моментом дискурса — всего коммуникативного события.

Таким образом, повествование, нарратив и дискурс — суть разные понятия. Принципы анализа художественного текста, предложенные западноевропейской школой нарратологии, недостаточно продуктивны для познания концепции личности, выраженной в произведении. Повествовательные структуры, их определение и анализ у нарратологов часто включают в себя или уровни художественного текста, не относящиеся к собственно повествованию (нарратив), или вообще выходят «за границы» художественной целостности (дискурс), то есть нарратологический анализ перестает быть эстетическим.

АСАБЛІВАСЦІ АНАЛІЗУ МАСТАЦКАГА ТЭКСТУ СТУДЭНТАМІ-КУЛЬТУРОЛАГАМІ

Лявонава П. І., Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт

Аналіз мастацкага тэксту — адно з базавых культуралагічных уменняў, неабходнае пры ўспрыманні розных твораў мастацтва, і ў першую чаргу літаратуры як мастацтва слова. Але на жаль, выпрацоўваецца яно ў студэнтаў-культуралагаў усё яшчэ недастаткова сістэматычна. Так, напрыклад, пры вывучэнні беларускай і сусветнай літаратуры галоўная ўвага засяроджваецца на літаратуразнаўчых, культуралагічных, ідэалагічных або маральных праблемах, калі бярэцца пад увагу аб'ём і змест матэрыялу (вывучаюцца розныя літаратуры свету ў іх часавых вымярэннях), улічваецца найперш веданне студэнтамі зместу твораў або ўсёй творчасці пісьменніка, паняццяў і тэрмінаў па тэорыі і гісторыі літаратуры, умение вытлумачаць сэнс пэўнага літаратурнага твора ў адпаведнасці з той інтэрпрэтацыяй, якая даецца выкладчыкам або аўтарам падручніка. Справа заканчваецца, як правіла, засваеннем студэнтам ужо існуючых тлумачэнняў ідэалагічнага характару, а на знаходжанне ўласнай чытацкай інтэрпрэтацыі, на выяўленне асобных сэнсаў, знойдзеных у працэсе суперажывання з літаратурнымі героямі і сутворчасці з аўтарам, магчымасцей ужо амаль не застаецца. Студэнту як бы не хапае часу на аналіз мастацкага тэксту ў адзінстве яго зместу і формы, на асэнсаванне камунікацыйнай прыроды мастацтва, калі пазнанне асобы літаратурнага героя або аўтара ажыццяў-

ляецца як дыялог, як узаемапранікненне дзвюх свядомасцей («актыўнасць таго, хто пазнае, спалучаецца з актыўнасцю таго, што адкрываецца — дыялагічнасць — , як спалучэнне ўмення пазнаць — з умением выявіць сябе» — М. Бахцін). Атрымліваецца, што праграмы і падручнікі для студэнтаў ВУ не прадугледжваюць навучання будучых культуролагаў аднаму з вядучых прафесійных уменняў — умению самастойна і цэласна аналізаваць мастацкі тэкст у адзінстве яго літаратурнага, моўнага і эстэтычнага ўзроўняў. Між тым вядома, што літаратурны твор выконвае сваю культурную функцыю толькі таму, што мае асобую ўнутраную арганізацыю тэксту. Якраз яна і была пакладзена ў аснову распрацаванай намі вучэбнай праграмы «Аналіз мастацкага тэксту» для студэнтаў 5-га курса культуралагічнага аддзялення ФМА БДУ.

Практыка правядзення такога курса на працягу апошніх пяці гадоў (пачынаючы з 2003/2004 вучэбнага года) дазволіла выявіць некаторыя тыповыя асаблівасці ўспрымання і аналізу студэнтамі паэтычных і празайчных твораў беларускіх і рускіх пісьменнікаў. Пералічым галоўныя з такіх асаблівасцей з указаннем магчымых прычын іх узнікнення або шляхоў пераадолення перашкод паўнавартаснага ўспрымання мастацкага тэксту.

1. Прачытаўшы тэкст першы раз, студэнты, як правіла, імкнуцца адразу вытлумачыць яго ідэйны змест, амаль што не памыляюцца ў вызначэнні галоўнай ідэі, але пры гэтым упускаюць з поля зроку шмат якія іншыя ідэі, мастацкія вобразы, нават цэлыя сюжэтныя лініі, інакш кажучы, даюць павярхоўную, а то і памылковую інтэрпрэтацыю тэксту, прыносячы ў яе суб'ектыўныя сэнсы.

2. Выяўленне галоўнай ідэі твора адбываецца ў асноўным на матэрыяле ідэйна-эстэтычнага, а часткова і літаратурнага ўзроўняў тэксту, ў той час, як найбольш глыбінны маўленчы яго ўзровень амаль не закранаецца. Напэўна, тут праўляюцца вынікі традыцыйнай школьнай метадыкі вывучэння літаратуры, калі мастацкія асаблівасці праграмных літаратурных твораў усё яшчэ разглядаюцца як своеасаблівы дадатак да ідэйнага зместу, г. зн. амаль не ўлічваецца змястоўнасць формы ў кожнай канкрэтнай сваёй праяве.

3. У большасці студэнтаў яшчэ не выпрацавалася звычка шматразова перачытваць тэкст, ці ўвесь цалкам, калі гэта лірычны твор, ці яго фрагменты, калі гэта эпічны (драматычны) твор, каб глыбей пагрузіцца ў рэальнасць яго мастацкага свету. Такое ўменне пачынае пагупова выпрацоўвацца ў працэсе правядзення практычных заняткаў пад кіраўніцтвам выкладчыка і пры ўмове непасрэднага супрацоўніцтва з ім.

4. Толькі адзінкі з усёй групы студэнтаў карыстаюцца пры разглядзе мастацкага тэксту літаратуразнаўчымі і культуралагічнымі тэрмінамі, такімі, напрыклад, як «дыялог», «мастацкая цэласнасць», «структура тэксту», «тропы і фігуры маўлення», «мастацкая адметнасць стылю», «паэтыка» і іншымі. Відавочна, што паняцці па тэорыі літаратуры, якія вывучаліся на першым курсе у межах дысцыпліны «Уводзіны ў літаратуразнаўства» ненадоўга затрымаліся ў свядомасці студэнтаў, а калі і замацаваліся ў ёй, то існуюць самі па сабе, ізалявана ад зместу іншых гуманітарных дысцыплін.

5. Адцэньваючы канкрэтны мастацкі тэкст, студэнты ў большасці выпадкаў вызначаюць яго маральна-пазнавальную каштоўнасць, і мала хто з іх выказвае эстэтычныя меркаванні. А як вядома, эстэтычны падыход

да літаратурнага твора заснаваны на ўліку яго мастацкай цэласнасці, арыгінальнасці (унікальнасці), дыялагічнасці (камунікатыўнасці), умоўнасці вобразатворчай прыроды мастацтва, калі другаснае перажыванне магчымае толькі пры ўмове стварэння ўяўленага свету, другаснай рэальнасці (на карціне, на тэатральнай сцэне, у літаратурным творы). Але ў працэсе сістэматычных практыкаванняў у шматаспектным аналізе паэтычных і празаічных тэкстаў яны паступова авалодваюць культурай эмацыянальнай рэфлексіі, пачынаюць усведамляць, што «эстэтычныя адносіны — гэта эмацыянальная ацэнка таго, як арганізаваны, пабудаваны, выражаны і ўвасоблены формай пэўны змест, а не самога гэтага зместу» (М. С. Каган).

6. Як паказалі вынікі практычных заняткаў, разгорнутаму пісьмоваму выказванню студэнта пра той ці іншы мастацкі тэкст павінен папярэднічаць цэлы шэраг яго вусных выступленняў, паведамленняў, рэплік у вучэбным дыялогу або дыскусіях, а таксама неаднаразовае выкананне невялікіх самастойных пісьмовых работ (складанне планаў, тэзісаў, цытаванне, напісанне водзываў, міні-эсэ і інш.). Усё гэта дапамагае творчаму самавыяўленню чытача-студэнта, дазваляе яму зрабіць крок насустрач літаратурнаму герою, уступіць у духоўныя зносіны з аўтарам.

7. Разнастайныя вусныя і пісьмовыя практыкаванні з дасканалымі ў эстэтычных адносінах творами беларускіх і рускіх пісьменнікаў выклікаюць зацікаўленасць іх творчасцю, схіляюць моладзь да чытання і перачытвання тых іх твораў, якія сталі асобасна блізкімі і выклікалі як эмацыянальнае ўзрушэнне, так і інтэлектуальны пошук пэўных духоўных ідэалаў.

Такім чынам, веданне пералічаных і некаторых іншых асаблівасцей успрымання і аналізу мастацкіх тэкстаў студэнтамі-культуролагамі дазваляе выкладчыку больш паспяхова наладжваць вучэбны дыялог з імі на практычных занятках, а таксама больш эфектыўна працягваць навуковае даследаванне па праблеме «Мастацкі тэкст як прадмет вывучэння ў курсе літаратуры».

РЕЛИГИОВЕДЧЕСКОЕ ОБРАЗОВАНИЕ КАК ФАКТОР ГАРМОНИЗАЦИИ ОБЩЕСТВЕННЫХ ОТНОШЕНИЙ

Максимова Н. А., Белорусский государственный университет

Будучи частью национальной и исторической традиции народа, религия является важной составляющей современной белорусской культуры. Наличие многообразных религиозных направлений в условиях современной Беларуси играет противоречивую, неоднозначную роль. С одной стороны, происходит расширение культурного пространства, развивается диалог культур. С другой стороны, плюрализм мировоззренческих ценностей, построенных как на основе самых разных религиозных позиций, так и на принципах свободомыслия и атеизма, может породить нетерпимость, даже вражду во взаимоотношениях между людьми. В этих условиях религиозное образование, основанное на всесторонней информации об истории, особенностях идеологии и деятельности различных религиозных